

Øster Hornum brændt 13. juni 1889:

Ved middagstid den 13. juni 1889 nedbrændte en stor del af Øster Hornum by. Det var en ildebrand af så stort et omfang, at den må have berørt stort set hele byen, der dengang ikke var særlig stor.

I avisen kunne man læse:

Nibe, den 13. juni:

Stor ildløs. I middag opkom der ildløs i en til Øster Hornum præstegård hørende ældre ladebygning, fra hvilken ilden, om hvis opkomst endnu intet kan meddeles, forplantede sig til gårdens øvrige bygninger med undtagelse af en senere opført ladebygning, som det lykkedes at redde. Vinden var vestlig, og byens beboere, der hurtigt var kommet til stede, var derfor travlt beskæftigede på denne side af gården med de forskellige rednings- og slukningsarbejder, men medens dette stod på, havde vinden ført gnister over mod en på den anden side af præstegården, i nogen afstand fra denne liggende ejendom, der tilhørte skomager Mads Jensen, og snart var ikke blot denne, men tillige 6 andre i nærheden heraf liggende steder omspændte af luerne. Disse sidste ejedes af smed Hansen, husmændene Peder Hansen, Niels Østergaard og Niels Krogh, snedker Lars P. Abildgaard og høker Niels Jensen, som var bestyrer af Øster Hornum Brugsforening og havde dennes varelager i ejendommen.

Pastor Gade samt gårdens karle og piger var i går bortrejste til et kristeligt møde, der afholdtes i Randers. Hos skomager Mads Jensen indebrændte et par køer og grise, ellers menes besætningerne af være reddede, ligesom det også skal være lykkedes at bjerge meget af løsøret, uagtet det meste af bygningerne var nedbrændte på en times tid. De brændlidte menes alle at have ejendele forsikrede.

Brandsprøjten var af denne type

Allerede dagen efter kunne avisen fortsætte sin beretning om branden i Øster Hornum:

Nibe den 14. juni:

Branden i Øster Hornum. Ved et i aftes på brandstedet afholdt forhør oplystes der kun med hensyn til ildens opståen, at en af røgterdrengene havde set en lille dreng¹ gå omkring den ladebygning, hvori ilden udbrød. Denne blev kort efter opdaget af en kone, som i går havde arbejde på gården.

Løsøret i præstegården samt i 5 af de mindre ejendomme var forsikret i Aalborg-Hjørring amtets brandkasse, for i alt 26.600 kr. De to andre

steder er forsikret i "Danmark", så vidt vides for 4000 kr. og Brugsforeningens i høker Niels Jensens ejendom værende varelager i det Kgl. oktr. Assuranceselskab for 3000 kr. Meget af løsøret, særlig i præstegården, blev imidlertid reddet, og da der jo tilmed på denne tid af året kun er tale om langt mindre værdier end de på policerne opførte, vil skaden formentlig næppe andrage en fjerdedel af disses pålydende.

Pastor Niels Peter Gade skriver om begivenheden i et notat dateret 20. august 1889, altså mens arbejdet på den nye præstegård er i fuld gang:

Ved middagstid den 13. juni i Hs. Majestæt Christian d. 9.'s 26. regeringsår, da Scavenius var kultusminister i Danmark, og Swane var biskop i Viborg, nedbrændte Øster Hornum præstegård, med undtagelse af dens vestligste længe, som da var gårdens lade, og som var opført af pastor Bendtz år 1858.

¹ Nogle kilder hævder, det kan have været præstens "åndssvage" søn Andreas Christian.

Ved nævnte ildsvåde nedbrændte i alt 18 større og mindre huse i byen, og 50 mennesker blev husvilde.

Præstegårdens nærværende stuehus og den lige overfor dette beliggende lade opførtes derefter i august og september måned samme år af stedets og menighedens præst, Niels P. A. Gade under ledelse af hr. arkitekt Steenstrup af Nørre Sundby.

Det væsentligste af håndværkerarbejdet blev udført ved de to driftige og dygtige yngre håndværkermestre, hr. muremester Mackholm af Nørre Sundby og hr. tømrermester Sørensen af Terndrup.

Stenene leveredes fra Råkildehøj teglværk, tømmeret fra grosserer Bentsen i Aalborg og snedkerarbejdet fra Petersens dampsnedkeri samme steds.

Hvordan man umiddelbart klarede at indkvartere de mange husvilde i tiden umiddelbart efter branden, ved man ikke, men vi må regne med, at de husvilde blev indkvarteret rundt om i byen og i den nærmeste omegn. Man ved fra folketællingen 1890, at byen på daværende tidspunkt havde ca. 200 indbyggere, hvoraf de 50 blev husvilde ved branden. Det betyder, at hver fjerde havde mistet sin bopæl.

Kort over Øster Hornum ca. 1816

For at danne sig et indtryk af, hvordan byen så ud før branden, kan man kigge på de gamle kort. Det ældst kendte detaljerede kort over Øster Hornum er et matrikelkort fra ca. 1816.

Der er selvfølgelig foregået en del forandringer af byen i tidsrummet fra 1816 og til 1889, men byen har nok ikke afvejet afgørende fra det viste kort. Nogle af gårdene er flyttet ud, men småhusene i midten af byen har nok ligget som angivet.

På kortet kan man se Kirken og nedenfor den, markeret med "A", præstegården. Længst mod nord ses de to gårde, der stadig ligger, hvor Nihøjvej drejer mod vest. I syd "10" ses Kroggården, nuværende Nibevej 164.

I midten af byen, fra præstegården og mod øst er det derimod svært at genkende placeringen af huse. Der hvor vi nu har vejgaflen med Øster Hornumvej mod øst ligger der huse, efter nutidig opfattelse temmelig tilfældigt placeret. Disse huse er ved byens genopbygning placeret mere hensigtsmæssigt.

Hvordan byens gårde og præstegården så ud på den tid, ved man ikke særligt meget om, men de har formentlig, som egnens øvrige huse, været bindingsværksbyggerier, tækket med rughalm, som var egnens tækkemateriale

Kort efter pastor Wøldike blev indsat den 4. November 1860 var der syn på præstegården, der ikke havde det for godt, ser det ud til. Det hedder bl.a. at præstegården står på fugtig bund. Det hedder endvidere, at bygningerne består af 100 år gammelt bindingsværk.

Brandvæsnet i byen har været af den standard, man normalt havde i landsbyer. Til hver landsby valgte sognerådet en brandfoged til at lede brandslutningsarbejdet. Man havde en sprøjte, som sognerådet sørgede for var i orden. Der blev årligt sørget for at sprøjten blev afprøvet og holdt i orden af smeden.

Om slangen til sprøjten havde vist sig ikke at leve op til tidens krav eller er blevet beskadiget ved branden er ikke til at sige, men allerede på sognerådsmødet 16. juni, altså tre dage efter branden, vedtoges det at købe en ny slange til kommunens sprøjte.

Om ingen af sognerådsmedlemmerne fik taget sit sammen til at få købt en ny slange til sprøjten, melder historien ikke noget om, men allerede i januar 1890 vedtog sognerådet igen at købe en ny slange til sprøjten.

Brugsen og samlingshuset få år efter opførelsen

Det nævnes at Brugsforeningens varelager blev ildens bytte, idet det blev opbevaret i høker Niels Jensens ejendom, der var beliggende omtrent der, hvor Nibevej 183 nu er beliggende.

Skaden var dog ikke så stor, for som bestyrelsesmedlem Jens Sørensen Mark senere skrev: ”Imidlertid brændte en del af byen d. 13. juni 1889, og huset, hvori brugsforeningen havde lokale, brændte også. Størstedelen af varelageret brændte, og foreningen led herved et mindre tab, men da en del af det, der brændte, ikke var gangbar vare, var det virkelige tab i virkeligheden ret lille. Foreningens virksomhed måtte imidlertid standse, da der ikke var noget lokale at få.”

Det blev en voldsom travl tid for egnens håndværkere, så Brugsen fik ikke bygget så hurtigt som planlagt. Præstegården og ny huse til de husvilde stod først for tur, men sidst på året var det dog lykkedes at få Brugsen bygget færdig, så handelen kunne genoptages, og nu i egne lokaler. I samme omgang byggedes forsamlingshuset som en tvilling til Brugsen.

Byen set fra kirketårnet 15 til 25 år efter branden

For at få et overblik over, hvad det var, der var brændt, kan man på dette foto, taget fra kirketårnet 15 til 25 år efter branden, se at gården med stråtag (hvor nu Spar Nord holder til) ikke har været omfattet

af branden, men at alle husene til højre i billedet er temmelig ny, opført efter nogenlunde samme opskrift, må være erstatninger for de brændte huse.

Som nævnt i pastor Gades notat blev præstegården snart efter genopbygget. Det blev et flot og stateligt byggeri. Af billedet ses den nyopførte udbygning til venstre. Den eneste tilbageværende af præstegårdens udbygninger efter branden er den stråtækte længe, der ses i midten. Selve præsteboligen ses til højre.

Ved branden nedbrændte præstegården med undtagelse af vesterhuset, som før branden var ladebygning. Pastor Gade genopbyggede derefter i sommerens løb stuehuset og sydlængen, der indrettedes til lade, mens den gamle ladebygning i gårdens vestside indrettedes til stald. Østlængen genopbyggedes ikke. Gårdspladsen fyldtes op med ca. 10.000 læs fyld fra fællesgraven øst for byen og en kampestensmur sattes om møddingspladsen. Gade fik også plantet de elletræer, som står i toften øst for gårdspladsen. I stuehusets sydvestre hjørnepille fik han indmuret en flaske indeholdende et dokument med oplysninger om gårdens bygning, samt de dengang gældende møntsorter.

Pastor Gade boede i denne præstegård indtil han blev afskediget 1897 og efter en dom sad to år i Vridsløselille Statsfængsel. Efter ham fulgte pastor Vested, i hvis tid det meste af landbrugsjorden blev solgt fra til oprettelse af husmandsstederne ud mod Harrild. Pastor Paulus Kiilerich overtog embede og bolig 1914 og var stedets præst til han blev pensioneret i 1947, hvor Knud Knudsen overtog.

I begyndelsen af 1960'erne fandt man præstegården for utidssvarende, og en ny blev bygget overfor den gamle, omtrent der hvor ladebygningen fra 1889 stod.

*Artiklen bygger på et indlæg bragt 1981 i Lokalthistorisk Forenings blad "Hanen".
Redigering og tilføjelser foretaget 2006 af Niels Nørgaard Nielsen.*